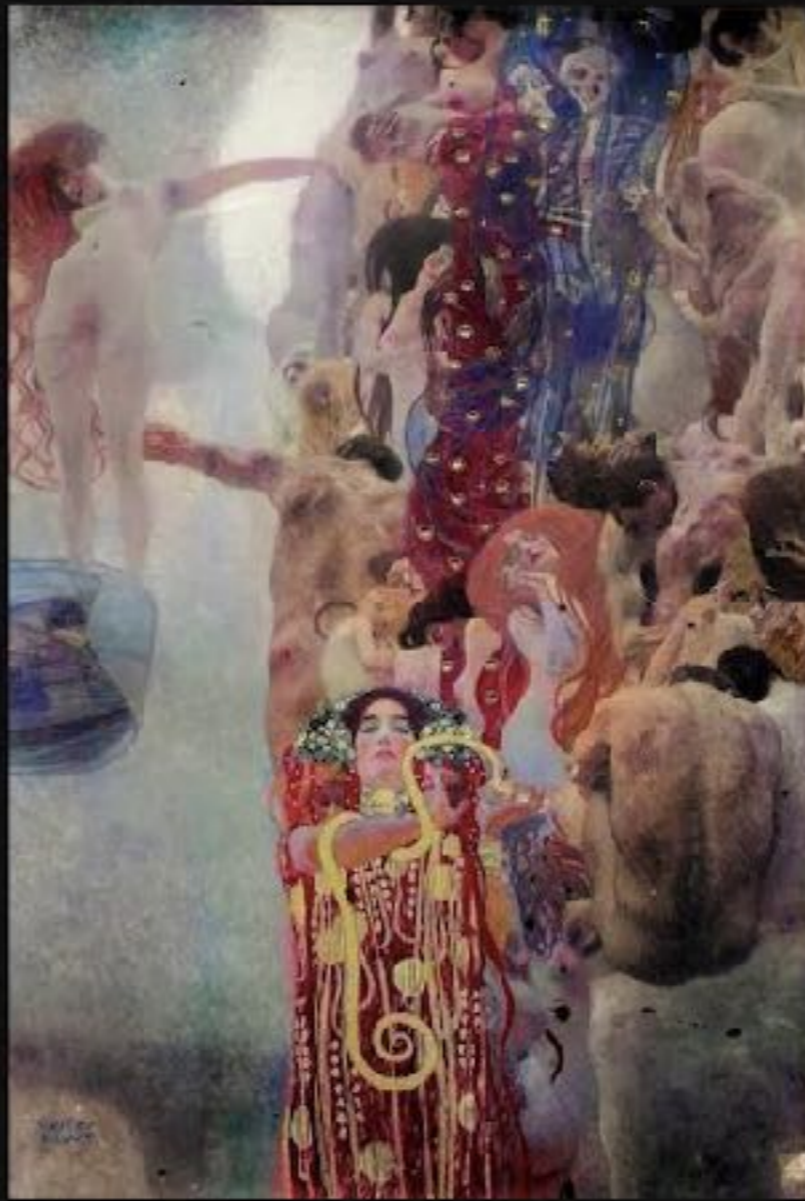

*Příběh opery
Vzdálený zvuk*





V roce 1903, v době vzniku prvních skic opery *Vzdálený zvuk*, vytvořil Gustav Klimt čtyři tzv. *Fakultätsbilder* pro Vídeňskou univerzitu. Po masivní veřejné kritice posléze odkoupil své obrazy zpět. V roce 1945 byly zničeny a dnes existují pouze jejich černobílé fotografie. Muzeum umění Belvedere ve spolupráci se společností Google tři z nich zrekonstruovalo pomocí algoritmu umělé inteligence. Zleva *Právo*, *Filosofie* a *Medicína*.

V předvečer prvního jarního dne v neděli 20. března uvede Státní opera v rámci projektu Musica non grata premiéru mysteriózního díla Franze Schrekera *Vzdálený zvuk (Der ferne Klang)*. Jeden z nejúspěšnějších operních titulů první poloviny 20. století, který měl z rozhodnutí nacionálních socialistů navždy upadnout v zapomnění, se do Prahy vrací po 102 letech. Skvělá příležitost seznámit se s jeho zajímavou historií.

Vídeň kolem roku 1900. Za zdmi honosných fasád vídeňských historických budov nezdvořile doutnají „sudy s prachem“. Malíř Gustav Klimt šokuje, když na svých obrazech určených k výzdobě Vídeňské univerzity zobrazí nahá ženská těla a vyzáblé starce jako alegorie života a smrti, medicíny a práva. Literární a divadelní kritik Hermann Bahr poprvé použije v souvislosti s uměním slovo modernismus a Arthur Schnitzler s Hugem von Hofmannsthallem experimentují s technikami „vnitřního monologu“ a záznamu vědomí. Neurolog Sigmund Freud objevuje v Berggasse 19 iracionální potenciál lidských pudů a jako příčinu „hysterie“ určí potlačování sexuálních traumat a konfliktů z raného dětství. V tomto světě dospívá skladatel Franz Schreker, jenž se

právě chystá ke kompozici své druhé opery *Vzdálený zvuk (Der ferne Klang)*.

Za vznikem opery *Vzdálený zvuk* stojí zřejmě Schrekerovo náhlé milostné vzplanutí ke Grete Jonasz, kterou s největší pravděpodobností poznal na jednom z döblingských uměleckých salonů (do okrajové části Vídně s názvem Döbling se Schrekerova rodina přistěhovala z Lince v roce 1888 po náhlé smrti Franzova otce Ignaze). Zda šlo jen o platonické poblouznění či něco víc, můžeme pouze spekulovat, avšak otisk této události lze vystopovat ve jméně hlavní hrdinky Grete. Na v jistém smyslu autobiografické opeře (hlavní hrdina Fritz je ve skutečnosti Franz Schreker) začal skladatel pracovat už v roce 1901 poté, co si sám napsal libreto. První skici se však neseťkaly s velkým pochopením. Schrekerův učitel na Vídeňské konzervatoři Robert Fuchs je dokonce označil za „projev šílenství“, a tak Schreker práci přerušil. Novou inspiraci mu vlilo do žil zhlédnutí Straussovy *Salome* v roce 1905. Jako první dokončil orchestrální mezihru s názvem *Nachtstück*, kterou v roce 1909 premiéroval ve Vídni český dirigent a skladatel Oskar Nedbal. Úspěch tohoto provedení motivoval Schrekera k dokomponování celé opery, což se mu podařilo



Foto vlevo: Franz Schreker v době, kdy prožíval pravděpodobný milostný román s Gretou Jonasz, která se stala inspirací pro vznik opery *Vzdálený zvuk*. Foto vpravo: Frankfurt 1912. Hlavní protagonisté světové premiéry opery *Vzdálený zvuk*. Zleva režisér Christian Krähmer, autor hudby a libreta Franz Schreker a dirigent Ludwig Rottenberg.

© Franz Schreker Foundation

za neuvěřitelné čtyři týdny. Cesta na operní jeviště však trvala ještě celé tři roky. Dílo mělo být původně uvedeno ve Vídni, po odchodu uměleckého ředitele Dvorní opery Felixe Weingartnera v roce 1911 pro ni však musel Schreker hledat nové uplatnění. Našel jej ve Frankfurtu nad Mohanem, kde v té době působil skladatel a dirigent **Ludwig Rottenberg**, mimochodem rovněž velmi zajímavá postava hudebních dějin první poloviny 20. století. Rottenberg se narodil v roce 1875 na Ukrajině a zajímavé je, že po ukončení studií na Vídeňské konzervatoři začínal svou dirigentskou kariéru v Brně. V roce 1892 získal místo prvního kapelníka Frankfurtské opery, kam ho doporučili Johannes Brahms a Hans von Bülow. Že se jednalo o místo velmi prestižní, svědčí i fakt, že se o něj tehdy ucházel také Richard Strauss. Za dobu svého působení, které skončilo v roce 1926, vytvořil Rottenberg z Frankfurtské opery jeden z nejprogresivnějších a nejváženějších operních domů v Evropě. Ve světové premiéře zde uvedl hned tři Schrekerovy opery – *Vzdálený zvuk* (1912), *Poznamenání* (1918) a *Hledač pokladů* (1920) – a v repertoáru nechyběla ani díla Clauda Debussyho (*Pelléas et Mélisande*, 1907), Richarda Strausse (*Elektra*, 1909), Bély Bartóka, Leoše

Janáčka nebo Paula Hindemitha, jenž se stal dokonce Rottenbergovým zetěm. Světová premiéra opery *Vzdálený zvuk* se uskutečnila 18. srpna 1912. Její naprosto bezprecedentní úspěch katapultoval syna židovského fotografa z Čech a rakouské aristokratické katoličky na výsluní hudební avantgardy, na němž Franz Schreker setrval až do třicátých let 20. století. „Když se 18. srpna 1912 po nesčetných orchestrálních a jevištních zkouškách zvedla ve Frankfurtské opeře opona, hudební svět zažil senzaci. Tisk hovořil o historické události a Schreker se stal přes noc novou hvězdou německého operního nebe. Lidé užasli nad novostí libreta, které odvážně kombinovalo romantismus a symbolismus s naturalisticky vykresleným prostředím. Opájeli se Schrekerovým orchestrálním uměním, které zastiňovalo i magickou hudbu Richarda Strausse. Schreker vytvořil ve *Vzdáleném zvuku* nový typ opery, která byla vnímána jako evropský fenomén. William Ritter, kritik a redaktor francouzské *Revue française de musique*, psal o dni premiéry jako o „nejvýznamnějším datu v dějinách hudebního dramatu ve střední Evropě od dob tetralogie *Prsten Nibelungův* a *Parsifala*“,“ popsal světovou premiéru ve Frankfurtu



Fotografie z premiéry opery *Vzdálený zvuk* ve Frankfurtské opeře 18. srpna 1912.

© Franz Schreker Foundation

muzikolog Frank Harders-Wuthenow.

Krása Schrekerovy hudby si skutečně nic nezádá s velkolepostí wagnerovských či straussovských partitur, zůstává však neustále v „à la debussyovském“ pohybu. Od první vteřiny doslova trhá srdce posluchače na kousky, hlasy se nesou v pianissimech vysoko nad orchestrem a publikum přestává dýchat pohlceno krásou. Navíc si Schreker pohrává i se sluchovou perspektivou. Jeho práci se zvukem trefně popsal světoznámý německý dirigent **Ingo Metzmacher**. Přirovnal ji k principu jakýchsi akustických kamer, kde posluchač stojí uprostřed a neustále se tak pohybuje mezi čtyřmi až pěti zvukovými zdroji. Ostatně i v připravovaném provedení ve Státní opeře pracují inscenátoři se sborem schovaným za scénou či malými ansámblly rozestými v „tajných zákoutích“. Schrekerovy opery se přibližují rozhlasovým hrám, jistému druhu zvukové montáže. I v tomto ohledu jsou pro posluchače naprosto fascinujícím zážitkem.

„Pro mě byla tahle opera zjevením, [...] doslova jsem se v té smyslně dusné, vášnivé hudbě utápěl. Doprovázela celý můj život. Znímám z ní každou notu a udělala ze mě jiného člověka...

Neustále o ní sním a samozřejmě ji dokonale chápu,“ vyjádřil se o opeře *Vzdálený zvuk*

Franze Schrekera jeden z největších umělců 20. století klavírista **Svjatoslav Richter**.



Maria Schreker jako Grete (Hannover 1924)

© Franz Schreker Foundation

FRANZ-SCHRECKER: DER-FERNE-KLANG. III'ACT. 1.

